

Kuinka vakavia ovat taloutemme epätasapainot?*

PENTTI VARTIA

Perusteelliset selvitykset nykyiseen lamaan joh-
taneesta kehityksestä ovat vielä tekemättä. Sel-
vittämättä on, kuinka suuri merkitys NL:n
sortumisella, yleisellä maailmantalouden hei-
kolla kehityksellä, eurooppalaisella raha- ja va-
luuttakurssipolitiikalla tai omalla rahapolitiikal-
lamme on ollut heikkoon kehitykseen. Kiintoi-
saa olisi myös tutkia, mikä on ollut ennustevir-
heiden ja oloissamme vilkaan talouspoliittisen
keskustelun merkitys sekä se, mitä talouspoli-
tiikka voisi kuluneesta kehityksestä yleen-
säkään oppia. Tässä yhteydessä ei ole mahdol-
lista käydä näitä asioita pohtimaan, vaikka
kunnollinen historian katsaus loisikin hyvän
pohjan keskustelulle.

Melko pitkälle yhtä mieltä oltaneen siitä,
että onni on kohdellut Suomea viime vuosina
kaltoin. Toisaalta omillakin toimilla on ollut
ainakin lamaan ajautumisessa, ehkä sen sy-
ventämisessäkin jokin rooli.

Joka tapauksessa ylikuumentuneen kansan-
talouden kohtaama heikko kehitys päävienti-
alueilla johti lähes hallitsemattomaan kansanta-
louden ulkomaisen velan kasvuun. Se, että el-
vytys olisi edelleen heikentänyt vaihtotasetta
oli laman alkuvaiheessa useimpien mielestä

* Perustuu alustukseen Taloustieteellisen Seuran ja
Kansantaloudellisen aikakauskirjan 11.8. 1993 jär-
jestämässä teemailtapäivässä "Suomen makrotalou-
den ongelmat".

keskeinen valtiontalouden alijäämän lisäämisen
kautta tapahtuvan elvytyksen este. Minäkin
kuulun tähän ryhmään, mutta kuten muistamme
erilaisiakin mielipiteitä esitettiin. Oman käsi-
tykseni mukaan ulkomaisen velkaantumisen
nopeuttaminen olisi mahdollisesti johtanut
raha- ja valuuttamarkkinoilla kehitykseen, joka
oli tehnyt elvytysyrityksestä vain yrityksen.
Elvytys kiinteiden valuuttakurssien ja herkkien
kurssiodotusten olosuhteissa olisi saattanut
nostaa korkoja niin, että esimerkiksi työllisyys-
vaikutukset olisivat jääneet pieniksi. Vaarana
oli myös asteittainen liukuminen takaisin sään-
nöstelytalouteen ja siten ajautuminen erilleen
Euroopan finanssi-integraatiosta ja vähitellen
muustakin Euroopan integraatiosta. Vaihtotase-
tilanne oli niin paha, että jopa spontaani inves-
tointien elpyminen olisi aiheuttanut ongelmia.

Kansainväliset pääomaliikkeet tekevät mah-
dolliseksi sen, että maa voi velkaantua ulko-
maille ja näin rahoittaa vaihtotaseensa. Työl-
lisyyden turvaamisen ohella velanotto voi olla
perusteltua esimerkiksi osana kasvuhakuista ta-
louspolitiikkaa. Yksi laman opetuksista lienee
se vanha viisaus, että vaihtotase on tärkeä asia
oli sitten kyseessä kansantalous, lääni, kunta,
maanosa, yritys tai kotitalous. Velkaantumis-
mahdollisuus voi kyllä suuresti lisätä talousyk-
siköiden hyvinvointia. Monet maat - kuten
yksilöt ja yrityksetkin - kuitenkin väärinkäyt-

tävät tätä mahdollisuutta. Syynä voivat olla esimerkiksi realiteettien ymmärtämättömyys, liian kunnianhimoiset kasvutavoitteet tai suuret myllerrykset vientimarkkinoilla. Vaihtotaseongelman ymmärtämistä 1980-luvun Suomessa vaikeutti se, että meillä tavanomaista "edistyskellis-keynesiläistä" vähättelyä tukivat tällä kertaa "rationaalis-monetaristiset" uudet ajatukset.

Elvytyskeskustelua vaikeuttaa elvytystermien moninainen käyttö. Useimmat näkisivät mielellään kansantalouden elpyvän ja soisivat jotain tehtävänkin asian hyväksi. Tähän suuntaan vaikuttavia toimia voidaan hakea eri suunnilta. Uskottavuuden lisäyksen kautta aikaansaatu korkoelvytys on kuitenkin hyvin erilaista kuin esimerkiksi veroalen tai julkisten menojen lisäyksen kautta tapahtuva finanssipolitiikan elvytys. Seuraavassa tarkoitan elvytyksellä lähinnä jälkimmäistä: tässä mielessähän tämänkesäistä elvytyskeskustelua on Suomessakin käyty.

Kansantalouden ulkoisen velan hallitsematon kasvu oli pari vuotta sitten suurempi este elvytykselle kuin julkisen sektorin velan hallitsematon paisuminen on nyt. Elvytyskeskustelu on tässä mielessä järkevämpää kuin jokin aika sitten. Vaikka vaihtotaseen ylijäämä antaa mahdollisuuden elvytyksen uudelleenarviointiin, on talouspolitiikassa tällä suunnalla edelleen hankittava liikkumavaraa. Niin paradoksaaliselta kuin se saattaa kuulostaakin, ulkomaista velkaa on alennettava, jotta yllättävien takaiskujen sattuessa varataan mahdollisuus nostaa velkaa.

Tämä merkitsee sitä, että finanssipolitiikan elvytysvaraa arvioitaessa on jatkuvasti tarkkailtava vaihtotase näkymiä. Vaikka Suomen julkinen velka on vielä länsieurooppalaista tasoa, on kansantaloutemme ulkomainen velka itäeurooppalaista tasoa. Jos kansainvälinen kehitys jää odotettua heikommaksi, se vaikuttaa myös finanssipolitiikan mahdollisuuksiin. Vieläkin syvempi Euroopan lama on mahdollinen, ja talouspolitiikan on myös tähän vaihtoehtoon varauduttava. Kansakunnan kohtaloista päätettäessä odotetun hyödyn maksimointi ei ole ainakaan poikkeusoloissa paras lähtökohta,

vaan mielessä on pidettävä turvallisuus- ja sotilaspolitiikkaan sopivat menettelyt, *maximin*-strategiat.

Käyttökelpoista viisautta edustaa edelleen näkökanta, jonka mukaan ulkomaankaupan tasapainon rajoittaessa kasvua elvytyksen tulisi kohdistua pikemminkin vientiä tukeviin investointeihin kuin yksityiseen tai julkiseen kulutukseen, jotka kuluneena kesänä ovat olleet paljon esillä. Investointeihin suuntautuvalla elvytyksellä on lyhyellä tähtäimellä samantapaiset tuonti-, tuotanto- ja työllisyysvaikutukset kuin kulutuksen elvyttämisenkin. Tuotanto- ja työllisyysvaikutukset tuntuvat esimerkiksi investointitavaroiden valmistuksessa ja rakennustoiminnassa. Ero kulutuksen elvyttämiseen on se, että aikanaan kypsyvät investointiprojektit lisäävät myös kansantalouden tuotantopotentiaalia.

Julkisen velan tulevaan kehitykseen liittyy samantapaisia epävarmuustekijöitä kuin ulkomaiseen velkaankin. Usein esitettyyn väitteeseen, että julkisten menojen lisäys tai verojen vähennys rahoittaisi itsensä verotulojen kasvun myötä, on mielestäni suhtauduttava erittäin epäilevästi.

Finanssipolitiikan liikkumavaraa arvioitaessa on keskusteltu paljon julkisen sektorin rakenteellisesta alijäämästä. Tavanomaiset laskelmat rakenteellisesta alijäämästä perustuvat yksinkertaistuksiin, jotka tekevät niistä nykytilanteessa lähes hyödyttömiä. Mikä on se hypoteettinen täystyöllisyystaso tai trendituotannon taso, jonka perusteella lähivuosien normaali verotuotto voidaan laskea? Erilaiset vastaukset tähän kysymykseen antavat erilaisia arvioita rakenteellisesta alijäämästä. Se, että vaihtotase-rajoite näissä laskelmissa yleensä unohtetaan, kuvaa hyvin niiden heikkouksia. Todettakoon lisäksi, että sama "täystyöllisyystaso" voidaan saavuttaa hyvin monella eri tavalla, jotka merkitsevät hyvin erilaisia verokertymiä ja myös erilaisia alijäämiä. Vertaillaanpa vaikka viennin tai finanssipoliittisen elvytyksen kautta aikaansaatua nousua! Finanssipolitiikan perustamista tulevan korkean verotuoton

varaavat hiljattain käsitelleet hyvin Juha Tarkka (1993) ja Martti Hetemäki (HeSa 2.8.1993), valtionvelan alijäämien dekomponoinnista ks. myös Alho & al. (1992).

On sanottu: julkinen sektori lamassa, koska yksityinen sektori sortui ja verotulot eivät riitä. Vaikka tämä olisikin totta, on muistettava se karu tosiseikka, että verotulot eivät yksinkertaisesti riitä menojen rahoittamiseen: kun ei ole fyrkkaa, niin ei ole fyrkkaa. Todellinen alijäämä on siis ratkaiseva ja rakenteellinen alijäämä vain apukäsite. Yksityiset yritykset ja kotitaloudet ovat sopeutuneet lamaan, julkisen talouden sopeutuminen on vaikeampaa, mutta silti välttämätöntä.

Julkisen velan näkymät ovat kaiken kaikkiaan sellaiset, että finanssipoliittinen elvytys voi vain pieniltä osin lieventää massatyöttömyyttä. Tämän vuoksi on kiirehdittävä rakenteellisia toimia, jotka tasapainottavat kansantaloutta. Elvytyskeskustelu ei saisi viivästyttää tarpeellisia korjauksia, jotka liittyvät esimerkiksi työmarkkinoiden joustoihin ja julkisiin tukija kannustejärjestelmiin. Näiden toimenpiteiden vaatavuutta kuvaa se, että niillä olisi saatava työllistettyä moninkertaisesti se, mitä finanssipoliittisella lisäelvytyksellä voidaan saada aikaan.

Finanssipoliittinen lisäelvytys voi olla sitä suurempi, mitä enemmän julkisten menojen rakenteellista (pysyvää) tasoa voidaan laskea. Purkamalla samanaikaisesti pitkäaikaisia menoja, mutta lisäämällä määräaikaisiin toimenpiteisiin liittyvää alijäämää voidaan saada aikaan uskottava kokonaisuus, joka pitäisi jollain lailla

velan kasvun rajoissa.

Julkisen sektorin menoja leikattaessa tulisi työllisyysnäkökulma pitää esillä siten, että tietty palkkamenojen vähennys saavutetaan mieluummin ansiotasoa alentamalla kuin väkeä vähentämällä. Julkisella sektorilla tämä on mahdollista, koska sen palveluille on tuesta johtuen jatkuvaa kysyntää. Tässä suhteessa virkamiehet ovat paremmassa asemassa kuin esimerkiksi rakennustyöntekijät.

Yksi laman opetus on se, että kansalaiset ja yritykset selkeästi ymmärtävät kysynnänsäätelypolitiikan rajoitukset: julkinen valta ei voi kaikissa olosuhteissa turvata saavutettua tulotasoa ja täystyöllisyyttä, ei ainakaan samanaikaisesti. Se ei voi myöskään taata yrittäjien tuotteille riittävää kysyntää. Elämä on hankalampaa kuin vulgääri-keynesiläisyys opettaa: elintason ylläpitäminen, saati sen kasvattaminen edellyttää talousyksiköiltä sopeutumista ja luovaa kykyä.

Kirjallisuus

Tarkka, Juha (1993): Onko suhdannepolitiikka vain tahdon asia, *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 2/1993.

Hetemäki, Martti (1993): Paikkaisiko elvytys budjettialijäämän?, *Helsingin Sanomat* 2.8.1993.

Alho, Kari Jukka Lassila ja Risto Murto (1992): *Valtion velkaantuminen ja sen vaikutukset kansantaloudessa*, ETLA B 79.